

NECATİGİL'İN DİVAN ŞİİRİ:

Babaocağı

Dursun Ali TÖKEL

Divan şiiri ağacını kesen baltaların sapının yine divan şiiri ağacından yapıldığı, bu mirasın tarihin çöplüğüne atılmaya çalışıldığı zamanlarda Behçet Necatigil, her şeye rağmen bu şiirin estetik ve kültürel değerleri üzerine gocunmasız, garazsız, ivazsız; lütufkâr, hayret makamında söz edenlerden biriydi. Onun bu şiiri insan denen muammayı çözmeye çalışan büyük insani geleneğe bağlaması ve dahası onu, Arap ve Acem taklidi bir herzeler yığını görenlere inat öyle değil de bir “baba ocağı” olarak yüceltmesi her türlü takdirin üzerindedir.

Bu yazıyı yazma amacıyla bir okuma çabasına girdiğim kısa zaman boyunca gördüm ki onun cesareti yeminin en okkalisını etmek kaydıyla bugün bu şiirinin fırınından ekmek yiyenlerin pek çoğunda bir kırıntı olarak bile bulunmaz. Niye bulunsun ki onu savunmanın veya hak ettiği değer üzerine düşünmenin, Albert Camus'nün *Sisifos Söyleni*'nde söylediği gibi “düşünmeye başlamak, kendini için için yemeye başlamaktır” anlamında düşünmenin bir “artı” getirisi yoktur. Bugün hâlâ milyonlarca insan “divan şiiri hayattan kopuktur” sakızını çiğnerken, Necatigil bu sözü ezberleterek ruhlara kazımaya çalışanlara karşı “aksine hayat denilen şey şiirden kopuktur ve divan şairi insan denen muammmanın peşindedir.” sözünü göğsünü gere gere söylemiştir.

Behçet Necatigil, “Şiir Burçları” yazısında her şairin üç burçtan geçtiğini; bunların da, *gurbet*, *hasret* ve *hikmet burçları* olduğunu söylüyor. Onun geleneğin şiirini konumlandığı yer *hikmet burcudur*. “Hikmet gerçekleri aza indirir. Sözün aslı anlamını korumuş. Öyle ayarlar ki sözü, o artık bir kelam-ı kibar, atasözü gibidir. Yılların tecrübesinin damıtılmış hâlidir.

Hikmet budur... Hafız'da Sadi'de öyle sözler vardır ki bunlar atasözünün yalınlığından çok üstün, olgun vecizelerdir.”¹

Necatigil'in divan şiirine bakışını, değerlendirmişini, onu konumlandığı sanatsal, dilsel ve estetik varoluş alanını anlamak istiyorsak -çağdaşlarının pek çoğunun aksine bu şiiri bir “değer” olarak kabul etmesinden dolayı- bu edebiyatın başındaki *divan* tamlamasından değil *şiir* tamlamasından yola çıkmamız gerekiyor. Yani ona göre ortada bir *şiir* ve bir *şair* vardır. Bunun “halktır, divandır” olması sonra tartışılacak bir ayrıntıdır. Onun durduğu yeri bir başka şair daha öz vermişti: “Divan şiirini sevmeyi öğretilmiştir. Anlayana!..”²

Kendisine soruluyor: “Eski şairlerden kimleri beğenirsiniz? Cevabı şu: “Şairin eskisi yenisi mi olur?”³ Bu, şiirin de eskisi yenisi olmayacağı anlamına gelir. Onun bu görüşü bilinmeyince şiirin estetik kaynakları ikide bir değişiyor zannedilecektir. Son şiirlerinde daha fazla kelimelerin çok anlamlılığına sığındığı, oysa eski şiirlerinde bunun pek fazla görülmediği, bunun nedeninin son zamanlarda divan şiirine yöneliş olup olmadığı sorulunca şöyle diyor: “Ben şiirimi o zaman da divan estetiği ile kurdum.”⁴

Şeylerin bize gelişi bizim onlara baktığımız yerle, zamanla ve hatta ideolojik tutumuzla yakından ilgili. Bu açıdan herhangi bir şeyin tanımı, sonuçta muhakkak bir insan tarafından, belirli bir donanımla yapılacağından daima eksiktir, kusurludur ve nihai değildir.

Necatigil'in bir şair olarak kendi dilsel tarihinin önemli metinlerini yok sayması mümkündür, nitekim pek çoğu öyle yaptı ve divan şiirini yok saydı; bu edebiyatta, çağa, insana, tarihe, dile, kültür, medeniyet ve edebiyata ait hiçbir değer görmedi. Necatigil kendi devrinde divan şiiri denince anlaşılamları *halkçı görüşün* divan şiiri yargısıyla anlatıyor: “Divan edebiyatı ge-

1 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II.*, YKY, İstanbul 2006, s. 135-136.

2 Hilmi Yavuz, “Dünya! Yu Ellerini Yalnızlık Sularında...” *Denemeler-Karşı Denemeler*, Bağlam yay., İstanbul 1988, s. 147.

3 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II.*, YKY, İstanbul 2006, s. 42.

4 *age.*, YKY, İstanbul 2006, s. 98.

reksiz, divan edebiyatı dili çok ağır, fosilleşmiş bu edebiyatı liselilere hiç okutmamaları gerekir.”⁵

Necatigil her ne kadar divan şiiri için “Batılı devletlere benzeme kararının çeşitli kuruluşlarda uygulanmaya başlanmasına paralel, edebiyatımızda da değişimler görüldü. Divan edebiyatı aşınmış, yıpranmıştı.”⁶ diyorsa da onun divan şiiri savunusunda bu sığ yaftalamalara derin itirazları görülür. Tabii ki sadece özsüz bir savunuyu değil! Necatigil, gelenekten yararlanmanın biçimce değil özce olması gerektiği kanaatini hep vurgulamıştır.

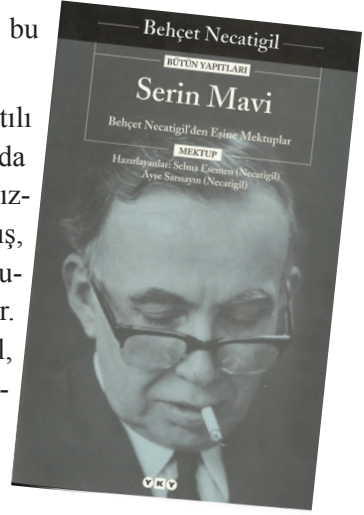
“Tek başına kendi kaynaklarımız yetmez, değişikliğin içindeyiz. Yeni biçimler aramak zorundayız. Eskilerin tekrarı şiiri yozlaştırır, yavanlaştırır. Hatta rezil eder. Öyle bir sentez yapacağız ki, Batılı şiire de benzesin. Batı’ya da bir şey söylesin.”⁷

Şöyle bir formülü de var: “Öz bakımından. Biçimi Batı’dan al, özü gelenekten getir.”⁸

Bunun nasıl olacağını da formüle etmiş: “Divan şiiri motiflerini aynı teranelerle tekrarlamakla divan şiiri olmaz. Biraz kafasını işletmesi lazım şairin. Bir parça alacaksın sen, o eski tohumu, yeni gübrelerde, yeni seramiklerle yeşerteceksin.”⁹

Divan Şiiri Mimarisi ve Mitolojisi Bilinmeden Şiir Olmaz

Yeni şaire şu tavsiyesi tartışılmaz: “Eski şiirden biçim bakımından, ses, ahenk bakımından, yarım kafiye, alliterasyon, bunları ayarlamak bakımından muhakkak istifade etmek gerekir. Bir kere kafiye tamamiyen atmak şiiri katletmektir.”¹⁰

5 Behçet Necatigil, *age.*, s. 111.

6 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar I*, YKY, İstanbul 2006, s. 30.

7 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II*, YKY, İstanbul 2006, s. 101.

8 *age.*, s. 94

9 *age.*, s. 101.

10 *age.*, s. 139.

Necatigil bu *kafiye* çıkışıyla mesnevilerde olduğu gibi asker adımlı kafiyeyi kastetmediğini ama tümüyle kafiyesizliğin de şiiri savurup fırlatacağını söylüyor. Ona göre bugünün şairi Divan şiirindeki mimariyi bilmezse şiir yazamaz: “Ordaki mimariyi bugün bir şair hiç bilmezse şiir yazamaz.”

Sadece kafiye ve mimari değil tabii. İşin bir de *mitolojik imajlar* kısmı var:

“Batılı şair hiç bir zaman mitolojiden ayrılmamıştır. Bugün Avrupa şiirinde, bütün Batı şairlerinde mitos imajlarına rastlanır. Bizde niye olmasın bu? Serapa istiareler dünyasıdır menakıpnameler, dervişlerin hayatları. Modern şiir Batı’da Hristiyan mitoslarından yahut Yunan mitoslarından yararlanıyor. Bizde bakir ne kadar çok değerli menkıbeler var. Kerametleri, dervişleri düşünün. Kısas-ı Enbiya ayrı bir deryadır.”¹¹

Necatigil’in Divan şiirine dair görüşlerini, çok kısa ve özet bir şekilde okuyucuya sunmaya çalışalım. Kanaatimce onun savunuları ve itirazları şahitleriyle beraber müstakil bir kitabın konusu. Zira sevgisi de itirazı da tümüyle arazdan ziyade cevherle ilgili. Özetler hâlinde bu “öz”ün ne olduğuna bakalım şimdi.

Ebedî Bir Yeni Olarak Divan Şiiri

Onun, Türkçenin bütün sanatsal metinlerini “Divan ve Halk şiirimizin ustaları sestem yana bize çok şey öğretiler.”¹² diyerek bir *değerli varoluş* olarak görmesi geleceğe kalmak isteyen bir şairin geçmişi nasıl görmesi gerektiğine dair ipuçları da vermektedir. Buna göre *geçmiş*, yaşayan şair için bugün *yeni* zannettiğimiz pek çok şeyin varolduğu *ebedî yeni*’dir:

“Ben öyle zannediyorum ki, bugün yeni diye şaşırdığımız birçok şey geçmişin karanlıklarında ortaçağın kara kaplı kitaplarından bulunabilir. Diriltilebilir. Bugünün verilerinin ışığında yeniden bir yoruma tabi tutulabilir.”¹³

“Bu yorum nasıl olacak?” diye bir soru gelirse, Necatigil’in şiirleri bu *nasıllığın* cevaplarıyla *hazinelendiği*.

Divançe’de Gazeller bölümündeki “Yine” şiirinden alınan şu mısralar, *derviş, dolu, düş, kırmızı beyaz güllerle* bir gönderme yapıyorsa da aslında divan şiirine bakmamız gereken perspektifi gayet öz özetliyor. Bu şiiri “Şi-

11 *age.*, s. 139-140.

12 *age.*, s. 45.

13 *age.*, s. 90.

irimizde öykünmecilikten kurtulmamız için ne yapmamız lazım?”¹⁴ sorusuna bir cevap olarak okuyalım:

*Boş! Ver bir dolu
Düşlerde derviş.
Kırmızı beyaz güller
Mezarda bitirmiş.*

*Çoktan bitmiş konuşacaklarımız,
Tekrar tekrar konuşalım.*

...
*Düşündüler çok mu az,
Gel biz de düşünelim.*

Günün şiiri bir boşluktur. Şair bir *dolu* (eski şiirimizde bade, divan şairlerinin sakiye seslenişleri) istemektedir. Dervişler (eski şiiri yazanlar) hayattan çekilmişler, düşlerde (mazide) kalmışlardır. Kırmızı beyaz güller (belki *o güzelim şiirler*) mezarlarda (*divanlarda, mecmualarda, cönklerde, artık okunmayan kitaplarda*) kalmıştır.

Konuşulacak bir şeylerin kalmadığını düşünmek mümkündür ama doğru değildir. Yani “şiir bitti!” diyenler yanılmaktadır. Tekrar tekrar konuşulacak çok şeyler vardır; şiiri yeniden yazmak, inşa, ihya ve ibda etmek mümkündür.

Eski şiiri “çok az düşünmek!”le mi suçluyoruz, o şiirde düşünce mi görmüyoruz? Öyleyse buyurun bizler düşünelim!” “*Kırmızı beyaz güller*”(güzelim şiirler) devşirmek mi istiyoruz, o zaman buyurun, mezarları (divanları) ziyaret edelim, mâni mi var?

Peki, bu nasıl mümkün olacak? Ona bunu söyletenin bir bağınazlık duvarını aşması olduğu görülüyor ve genç şairi bir körlükten bir aydınlığa, eleştirel objektifliğe çağırıyor: “Eski edebiyat hangi bakımlardan kuvvetliydi, yeninin kuvveti, kuvvetsizliği nerelerde?”¹⁵ Bu sorgulama bizi muhakkak bir bağınazlıktan kurtaracaktır. Zaten bütün kör inançların temelinde sorgulamadan ürkme yok mudur?

14 *age.*, s. 69.

15 *age.*, s. 26.

Bir “Babaocağı”¹⁶ Olarak Divan Şiiri

Dilimizde deyimlerde *yaygın olarak kullanılan* iki “ocak” ve iki “kucak”tan bahsetmek mümkün. Ocaklar: *Baba ocağı, asker ocağı (peygamber ocağı)*. Kucaklar ise *ana kucağı, vatan kucağı*. Bunların tamamı bir sıcağı, benimsemeyi, değerli oluşu, o değer için ölmeyi göze alışı, kendini anne rahmindeki ebedî dinginlik ve huzurda sakin buluşu imlemeyi amaçlar.

Necatigil’e göre divan şiiri *babaocağı*dır. Kendisine “Şiirimizde öykünmecilikten kurtulmamız için ne yapmamız lazım? diye soranlara Türk şiirinin çıkmazda olmadığını söyleyerek cevap veriyor ve ardından şu önemli tespiti yapıyor: Divan şiiri tekrar edilecek bir şiir değil, aksine her çağın başvurulacak bir “babaocağı”dır:

“Her devirde şiiri güçlendirmek için, Divan şiirlerinden de halk şiirlerinden de yararlanmak mümkün.”¹⁷ diyen Necatigil’in “Babaocağı” ile de neyi kastettiği belli: Divan şiiri Necatigil için Türkçenin ne kadar zengin olduğunu keşfettiği hazinelerden biridir: “Son yıllarda Divan şairlerimizin tevriye düşkünlüğü düşündürüyor beni. Hoşuma gidiyor. Anlam kaymaları, değişik çağrışımlar yapmaktan yana, Türkçemiz ne kadar zengin!”¹⁸

İşte divan şiiri o “zenginliğin” birikmiş, sonsuz mücevherlerle dolu hazinesidir. Bu ocaktan her “evlat” istifade edebilir. Tabii kendisini o ocağın evladı sayıyorsa...

“Karanlık Oda” şiirinden aldığımız şu mısralar divan şiirinin *sadeş-inci* mazmununu nasıl baba ocağından alıp da yeniye uyarladığını gösteriyor.

Divan şiirine göre bir deniz kabuklusu olan sadeş, nisan ayında yağmur yağarken su üzerine çıkar ve bir yağmur damlası alacak kadar çok kısa bir zaman için ağzını açar. Damlayı alır almaz derinlere giderek o yağmur damlasını inciye dönüştürür.

Divan şiirinde sonsuz bir döngüye dönen bu mazmun, baba ocağından çıkar ve Necatigil’in şiirine konuk olur. Ama bu konuk bir hayli değişmiştir: Divanda yağmur ve inci damlası olan, Necatigil’de *ışık*’a dönüşür, sadeş de *kırpık*’e. Bu, mitsel olanın, ebedî döngüde sürekli yenilenmek isteyeneye yol göstermesidir. Divan’da sadeş giren damlayla bir dönüşüm yaşanır, Necatigil’de göze giren ışıkla.

16 Necatigil Babaocağı’nı bitişik yazmış.

17 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düz yazılar II*, YKY, İstanbul 2006, s. 69.

18 *age.*, s. 77.

“Nisan yağmurunda yarılır sedef
Düşen damla inci
Tıpkı öyle sızar ışık
Aralanmış kirpiklerden içeri”¹⁹

“Babaocağı” daha böyle ne hazineleri haizdir, gidebilene. Necatigil “İğne” şiirinde bu sefer “babaocağı”ndan Hz. İsa ve iğne imini çağırır şiirine.

Klasik anlatı şudur: Hz. İsa dünyalık namına üç nesneye sahiptir: Saçlarını taradığı bir *tarak*, su içtiği bir *tas* ve söküklüklerini diktiği bir *iğne*. Bir yolculuk esnasında eliyle su içen birini görür ve ihtiyacı kalmadığı için *tası* terk eder. Bir başka seferinde saçlarını elleriyle tarayan bir adama rastlar ve böylece *tarak*ı da bırakır. Fakat *iğneye* bir alternatif bulamadığı için onu hep yanında taşır.

Hz. İsa göklere çıkarken üstünü ararlar ve dünyalık bir şey olup olmadığına bakarlar, sadece bir iğne çıkar ve bu yüzden maalesef 4. Kat gökte kalır. Bir tane iğne onun daha yücelere yükselmesine mâni olmuştur.

Divan şiirinde bu anlatı, “Bir tek iğne böyle yapıyorsa ya bizim hâlimiz ne olacak?” sorusunun kaynaklarından biridir. Yani divanda *iğne* değer düşürücü bir nesnedir.

Necatigil bu anlatıyı şiirinin bir göstereni yapmış velakin onu *değerli bir nesne* kılarak! O zamanının değersizinin bile bugün için bir değer sayılacağı iması mı vardır bu dizelerde?

Öyle değerli iğne
Göğe çıkardı İsa,
Düşürdük ararız
Çamurlu sokaklarda.”²⁰

Sanatın Değişmez Yönünün Kâşifi Olarak Divan Şiiri:

Hayat Şiirden Kopuktur

Necatigil’e bir kitabına *Divançe* adını vermesinden yola çıkılarak geçmiş edebiyatın bugünkü sanatı besleyip beslemeyeceği soruluyor. Cevabında divan şiirinin çok önemli noktalarına dokunuyor. Kendi tabiriyle *Klâsik şiirimizin* 600 yıl devam etmesini *korkunç bir şey* olarak niteleyen Necatigil, şöyle devam ediyor: “600 sene bir geleneğe uyması şairlerin; hep o progra-

19 Behçet Necatigil, *Şiirler*, YKY., İstanbul 2012, 5. baskı, s. 156.

20 *age.*, s. 311.

mın, âdeta yönetmeliğin emrinde çalışmaları herhalde sadece saflıklarından değil. O kısır döngü içinde şeyler yaratmasını bilmişlerdir.”²¹

Divan şiirinin *soyut edebiyat* olarak nitelenmesine de değinen Necatigil, bunu her zaman düşündüğünü, bu insanların da bizim gibi acılar çektiğine göre realist ifadeyi neden tercih etmediklerini daima sorguladığını ve sonunda şu kanaate vardığını söylüyor: “*Sanatın değişmez yanını* galiba onlar çok daha iyi keşfettiler.” Peki, nedir onların bizden daha iyi keşfettiği şey?

Necatigil’e göre hayat denen şey gelip geçicidir, bir müddet sonra yaşadıklarımız unutulur gider ama “boşlukta bir mısra, bir hikâye, bir roman, bir seyahatnameden bir sayfa bize kendini hatırlatıyor.” Necatigil’e göre işte bu sanatın gücüdür ve divan şairi bunu keşfetmiştir: “Ben onlara hak veriyorum.”²²

“Divan şairleri kendi dışlarındaki hayatı görmüyorlar mıydı?” diye soran Necatigil peşinden şunu ilave ediyor: “Bunları aşacak bazı gerçekleri görüyorlardı.” Ve bu gerçeğin ne olduğunu da Orhan Veli şiirini örnek vererek ima etmiş oluyor: “Orhan Veli kuşağı, şiiri gündelik hayatın gürültüsünde ayağa düşürdü. ‘Umurunda mı Dünya’ buna örnektir. Banal nüktelerle şiir yazılacağı sanısı uzun bir süre genç şairlerimizin harcanmasına yol açtı. Bunda suç yüzde seksen Ataç’tadır.”²³

Necatigil’in bu açıklamalarına karşı olarak bir soru daha soruluyor ve ona pek de katılmadıkları anlaşılan bir tavırla, divan şiirinin soyut olduğunda ısrar edilerek mesela “divan şairlerinin ölüm gibi en insani duygu karşısında bile görüşlerinin olmadığı, ölüme karşı tavırlarının ne olduğunun anlaşılmadığı” söylenince Necatigil şu etkileyici örnekle buna katılmadığını hakikaten derin bir vukuflla cevaplamış oluyor:

“Necâtî, sonraki şehzadeye yahut veliahda yahut merhumun babası pa-dışaha yaranmak için yazmamıştır bir mersiye-yi tamamen.

Yanında bunca kulundan bir âdem bile yok

Beyim bu nice seferdir ki ihtiyâr ettin.

Derken orada hissetmiyor musunuz yıllar yılı belki divan kâtibi olarak yanında çalıştığı şehzadenin ölümünden samimi bir üzüntü duyduğunu?”²⁴

21 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II*, YKY, İstanbul 2006, s. 93.

22 *age.*, s. 93.

23 *age.*, s. 98.

24 *age.*, s. 94.

Bir “Gencîne-i nev-râh” Olarak Divan Şiiri

Necatigil’in divan şiiri ilgisi veya sevgisi sadece sanat ve estetik bağlamında değil. Bazen kendisine sorular sorulara, divan şirinden öyle beyit veya mısralarla cevap veriyor ki, gündelik tabirle söyleyelim “cuk oturuyor!” Onun bu cevaplarda kullandığı divan şiiri öğeleri bizi hikmetin burçlarına da götürmüyor değil! Hemen her soruya Divan şiirinde yepyeni bir cevap bulabilirsin, okuyabilirsen!

Mesela ona: “*Şiirinizde genellikle kişiler neden eziktir?*” diye bir soru soruluyor. Cevabı şu: “Sait Faik’in ‘Pay’, Hüseyin Cahit’in ‘Ezik Palamut’ hikâyelerini okudunuz mu? Yalnız balıklarda değil, yiyeceklerde, eşyalarda değil, iç dünyalarda açıkça sergilemekten çekinilen bazı hicranlar bulunabilir. Ama o dediğim hikâyelerini bir daha okuyunuz.”²⁵

Fakat Saik Faik’ten, Hüseyin Cahit’ten verilen cevaplar yetmemiş olacak ki soruyu asıl Şeyh Galib’le cevaplamayı yeğliyor:

“Sonra size Şeyh Gâlip’ten bir beyit:

*O zaman ki bezm-i canda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i muhabbet dil-i pâre pâre düştü.*²⁶

Demek ki, Necatigil’e göre Şeyh Galib’in bu beyti aslında sanatkârın derin doğasını çizen eşsiz bir özetlemedir.

Kendisiyle yapılan bir başka söyleşide neden radyo oyunları yazmaya başladığı, bununla ne amaçladığı soruluyor. Bu soruya da gerekli cevapları verdikten sonra, asıl cevabı daha vurucu olsun diye, yine Şeyh Gâlip’ten son derece özlü bir sözle nokt alıyor: “Sahne yazarlarımız var; peki radyo oyununda ısrar neden? Şeyh Galib’in mısrasını bilirsiniz: “*Gencinede râh-ı nev gözettim.*”

Divan Şiiri Eğitimi: *Kolaya Kaçan Kaybeder*

Bugün bile divan şiirinin ağır bir dili olduğu, gençlerimizin bunu öğrenemediği, bu dile nüfuzun imkânsız olduğu görüşleri her yerde dillendirilir. Demek ki yetmiş yıldır değişen bir şey yok. Necatigil de bu sorulara muhatap olmuş.

25 *age.*, s. 68.

26 *age.*, s. 68.

Necatigil'e "Fakat divan şiirine girmek çok özel, değişik bir eğitim gerektiriyor. Bunu sağlamak mümkün değil!" denince şu hikmetli cevabı veriyor:

"Mümkün, niye mümkün olmasın? Biraz lütfen İngilizce, Almanca, Fransızca öğrenir gibi Osmanlıca öğrenmeye de zahmet ihtiyar edilsin!"²⁷

Hele bu bağlamda Rauf Mutluay'ın divan şiiri dilini kastederek "*Bugün şiirimizi ölü bir dilin imanlarıyla nasıl zenginleştirebiliriz?*" sorusuna öyle bir cevabı var ki:

"Dilin ölü oluşu, bugün için ölü oluşu önemli değil. Yabancı bir dil öğreniyoruz da, bizim atalarımızın diline geçmiş sekiz-on Farsça, Arapça kelimeyi -bir kezliğine bile olsa bakıp- öğrenmeye mi yüksünüyoruz? Bir Fransızca, bir Almanca, bir İngilizce kitabı çevirirken dahi sözcüklere bakmayan çevirmen var mıdır?"²⁸

Divan Şiiri: İnsan Denen Muamma'nın Peşinde

Bugün bile birisine "Divan şairi insan denen muammayı çözmeye çalışıyordu" deseniz size güler herhâlde. Çünkü yaygın kanaat odur ki (Bunu her yıl üniversitede birinci sınıfa başlayan öğrencilerden yeniden, yeniden duyuyoruz!) bu şiirde "insan" yoktur. Soyut bir âlemde, soyut, gerçek dışı, hayalî bir insan vardır ve bu şiir hep insani olmayanlara dairdir.

Necatigil, tabii ki katılmıyor bu "sığ" basitliklere. Onun hep *belirlenmiş bir* biçimin eşliğinde asıl olarak özün peşinde olduğu anlaşılıyor. Pek çok insanın aksine divan şiirine de bu öz açısından yaklaşıyor. Bu anlamda divan şiirinde insan yok diyenlere de cevabı var Necatigil'in:

"Divan edebiyatındaki belirli sanatların dışında sanatlar yapılırsa bile, o bırakılmış kelimelerin yerine geçmiş, yeni kelimeler arasında ses oyunları, çağrışımlar yapsa bile bunlar hep öze dayanır. Öz dediğimiz, yani insan muamması. Divan şairi de bir insanı arıyor, modern şair de daha çok cepheli insan peşinde."²⁹

27 *age.*, s. 94.

28 *age.*, s. 102.

29 *age.*, s. 94.

Divan Şairi: Sanatına Güveni Olan Şair

Necatigil, kapalı şiir yazmadığını, okuyucu veya eleştirmenin tembelliğinden böyle dendiğini, şiirin “geçmiş yılların bir hayvanını kemiklerinden yeniden inşa eder gibi” inşa edilebileceğini söyleyerek şiir anlayışında ısrarcı olduğunu ifade ediyor, şu cümleyi de ekleyerek: “Divan şairlerini sevmemin bir sebebi de onların, sanatlarına olan güvenidir.”³⁰

Sığın Ağlar gibi kelimelerin çok anlamlılığa sığınmasının nedenini soruyorlar, şöyle cevaplıyor. “Şiir eğitiminden geçmiş okuyucuya saygımızdan yapıyoruz bunu. Eskiden tenasüp, leffü neşir gibi soylu sanatlar vardı.”³¹

Bir Dil Dikkati Olarak Divan Şiiri

Necatigil “Şiir, edebiyatın bütün öteki türlerinden daha çok düşmeli bence kelimelerin üstüne” dedikten sonra şuna da dikkat çekiyor ki biz Necatigil’in divan şiiri sevgisinin ana nedenlerinden birini görmüş oluyoruz: “Divan şiiri”: “Özellikle divan şairlerindeki şiir disiplin ve dikkatini Tanzimat sonrası şairlerin pek azında-çok yönlü bir dikkat olarak gördüm.”³²

Yeni Yaratmak İçin Klasîği Bilmek Gerekir

Necatigil, “Kareler” şiirinin çok yadırgandığını söyleyen Rauf Mutluay’a gerekli cevabı verdikten sonra bu ilginç şiirin divan şiirinin bir yenilemesi olduğunu söylüyor: “Bu teknik, saz şairlerimizin 4 müstefilatün vezniyle yazdıkları vezni-âher şeklinin, hatta divan şairlerinin musamatlarının çağdaş benzetisidir; çağdaş bir geliştirme. Başka edebiyatlarda, Batı’da da olduğunu sanmıyorum.”³³

İşte Batı’da olmadığını söylediği o şiirden bir örnek: “Divane Derkenar”dan:

<i>Kimin</i>	<i>elinde</i>	<i>kaside</i>
<i>kimin</i>	<i>elinde</i>	<i>gazel</i>
<i>kimi</i>	<i>çağırır</i>	<i>zülûf</i>
<i>kande</i>	<i>yok</i>	<i>gönül</i>
<i>kani</i>	<i>hani</i>	<i>fincan</i>

30 *age.*, s. 96.

31 *age.*, s. 98.

32 *age.*, s. 101.

33 *age.*, s. 102.

Kimin dilinde baki
kimin dilinde nedim
mercan yaş nâle
gözleri inci yâre
saplanmış ok neye düşer
kuşlar benzer ceylâne³⁴

Modern insanın genellikle *sefertası* olarak nitelenen beton yığınlarında, apartmanlarda yaşamasına şairin diyeceği bir şeyler olmalıdır. Necatigil, bu anlamda da *yeni olumsuz*, klasikten bir kavramla karşı durur: Apartman değil *şeddâdî binâ!*

Divan şiirinde çok kullanılır bu niteleme ve Şeddad adlı tanrılık iddia eden bir kralın kutsal kitaplarda anlatılan cenneti dünyada inşa ettirmek istemesine atıflarda bulunulur. Şeddad, peygamberi reddetmiş, kendisinin de pekâlâ cennet yapacağını iddia etmiş ve yıllar süren çabalarla dillere destan saraylar inşa ettirmiş, daha sonra *İrem Bağları* olarak anılacak bu saraya giremeden helak olup gitmişti.

Divan şiirinde şeddadi bina genelde olumsuzlukla kullanılır. Şeddad gibi taştan saraylar yapanlar sanki ölmeyecek midir? Dolayısıyla Müslüman Türk estetiğinde sıklıkla rastladığımız “kulun evleri fâni olduğu için ahşaptan, Tanrı evleri baki olduğu için taştan yapılır” düşüncesini bu kavramda görmek mümkündür. Bu yüzden Müslüman Türk kendisine taştan saray yapan kişilere daima *Şeddâdî* diyerek onları eleştirmiştir.

Ubeydî'nin şu beytinde bu eleştiriler açıkça görülüyor:

Şeddad gibi olma ki yaptı nice kusûr
Ömründe görmek olmadı bir kez kusurunu

“Nice kasırlar, saraylar yapan Şeddad gibi olma! O kadar kasırlar yaptı ama bir kez olsun kendi kusurunu, aybını görmedi.”

İşte Necatigil'in “Eksik Güvence” şiirinde beton binalar Şeddadi binalardır:

“Sağlamken gövde
Kopar çelik kordon
Şeddâdî yapı beton
Semiramis bahçeleri.”³⁵

34 Behçet Necatigil, *Şiirler*, YKY., İstanbul 2012, 5. Baskı, s. 287.

35 *age.*, s. 334.

Şiir İdeal Bir Okur Bekler

Necatigil, şiirlerinde divan şiirine yaptığı göndermeleri zaman zaman açıklıyor. Ama çoğunlukla bunların bir dipnot veya herhangi bir notla açıklanmasına karşı. Bunu hem şaire hem de okura bir hakaret olarak görüyor. Asıl olarak istediği biraz hareket, biraz çaba. Bir bulmaca çözme telaşını yaşamadan şiirden gerekli hazzın ve keyfin alınamayacağı kanaatinde. Bununla ilgili çok önemli dikkatleri ve notları var:

“Bir okuyucu Âdem, buğday, karınca, Süleyman kelimelerini gördü, ha müsaadenizle açıp aramalıdır bunları. Eurydike’yi görünce, Orpheus’u görünce yahut Antigone’yi görünce ne olduğunu merak edip sözlüğe saldırıyor da bir İslam adı görünce veya bir Salih’in devesini görünce elinin altında bunlara ait pek çok eser vardır. Artık ben altına dipnot olarak kaknus Doğu mitolojisinde şöyle bir kuştur, böyle bir kuştur diye izahat vermeye niçin kalkayım? Batı şairi not düşünüyor mu? Narkissos şöyle çiçektir diye, eğilip suya baktığında vs. bu efsaneyi açıklıyor mu?”³⁶

Son derece aktif bir okur istediğini defaatle söylüyor, şiirde pek çok açıklıklar bıraktığını da ilave ederek:

“Edebiyat, öğretmeninin yardımını bekler. Atıf, mitoloji, teğet var. Dipnot düşme yok. Galip’in dediği gibi ‘bu miri malı’dır. Şiir okuyucusunun bilmesi gerekir. Son şiirlerde çok boşluk bıraktım kasıtlı olarak.”³⁷

Bir örnek veriyor daha iyi anlaşılması için: “Ben bir şiir yazarım, divan şiirinin bir kısım motiflerini kullanırım. Divan şiirini antolojilerde okuyan derhal hissetmelidir onu. Necatigil bak burada Ruhî-i Bağdadî’yi ne güzel yerleştirmiş. Böyle çalmalarla olur, bu çalmaksa!.. Ben bunun altına katiyen not düşmem, bana bu şiirimi bilmem Ruhî-i Bağdadî’nin şu beyti ilham etti diye. Kültür dediğin bu işte. Genç şair bunları öğrenmelidir.”

Daha sonra bir örnek veriyor, yararlanmanın veya anıştırmanın nasıl bir şey olduğuna: “Asli kaynaklara dönmeyi oradan alacağımız bazı motifleri, günün-çağın motifleriyle kaynaştırmak biçiminde anlıyorum. “*Yürür asfalt ovalarda Abdal*” dedim mesela. O çağın halet-i ruhiyesindeki bir 20. yüzyıl

36 *age.*, s. 139-140.

37 *age.*, s. 153-154.

insanı asfalt ovalarda, büyük şehirlerin karmaşık trafiği içinde sabah erken saatlerde işine geç kalma korkuları içinde asfalt bulvarlarda nasıl koşuyor.”³⁸

Kendi şiirinin ideal okurunu da bazen uyarır şiirlerini okuma konusunda. Onun Divan şiirine yoğun göndermelerle yazdığı ve *kasideler*, *gazeller* gibi ara başlıklarla adlandırmalar da yaptığı *Divançe*'sini okuyanlar, bildikleri divan tarzı gazel ve kasideleri hâliyle orada bulamayacaklar. Peki bunun sebebi ne? Şu:

“Divan kaside ve gazelleri katıksız şiir, soyut şiir temeline dayandıkları için bu örneklerde de şiir-hikâye karakteri bulmamız mümkün olmayacaktır.”³⁹ Bundan anlaşılan şu: Necatigil'i okuyup anlamak isteyenler öncelikle divan şiirinin estetik-poetik düzlemine iyi bilmeli. Mesela en başta “*Divan kaside ve gazelleri katıksız şiir, soyut şiir temeline dayandıkları için...*” cümlesinin ne anlama geldiğini...

Aslında onun *şiir* deyince anladığını daha iyi somutlamak için, bilim bağınazlarına cevap veren Albert Camus'ye kulak kesilmek gerekiyor:

“Sonunda bu sihirli ve karmakarışık evrenin atoma, atomun da elektro-na indirgenliğini öğretiyorsunuz bana. Tüm bunlar çok güzel, gerisini de anlatmanızı bekliyorum. Ama siz bana elektronların bir çekirdek çevresinde toplandıkları görünmez bir gezegenler takımından söz ediyorsunuz. Bu dünyayı bana bir imgeyle açıklıyorsunuz. O zaman dönüp dolaşp şiire geldiğinizi anlıyorum.”⁴⁰

Divan Şiiri:

Türkçeyi Yüzyıllardır Yabancı Kelimelere Karşı Koruyan Edebiyat

Yaygın kanaat Divan şiirinin Arapça ve Farsça kelimeleri yoğun bir şekilde kullanarak Türkçeyi bozduğu yönündedir. Necatigil ise bunun tam tersini savunur.

“*Divan şiirinin bugün için yararlı bir kaynak olacağına inanyor musunuz? Hangi nitelikleriyle ve ne ölçüde?* sorusuna verdiği cevapta divan şiirinin Türk dili açısından nasıl bir önemi haiz olduğunu devrine, hatta devrimize göre bile devrim sayılabilecek bir tespitle vurgulamış:

38 *age.*, s. 138.

39 *age.*, s. 186.

40 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev: Tahsil Yücel) Can Yay., İstanbul 1997, s. 37.

“*Halk’ı, Divan’ı, Tasavvuf’u dâhil bütün eski şiiirlerden, bugüne, besleyici bir takım eskimez değerler geldiğine inanıyorum. Koca bir imparatorluğun düşünce ve disiplin direnişini temsil eden bir edebiyat, her şeyden önce Osmanlıcanın yani karışık bile olsa Türkçe’nin inceliklerini, yüzyıllar boyu yabancı kelimelere direnerek işlenegelmişliğini öğretir bana.*”⁴¹

Demek ki modern şiirdeki bir açmazın izalesi için bir yoldu eski şiir: “Onun Divan şiirinde sevdiği şey, kendisine, ‘anlam’a ilişkin çağdaş bir patika sunan, ‘çokgen şiir’ anlayışının üretilmesini ve fraktal güzelliğin kapısının açılmasını sağlayan şeydir. Bu sayede, modern şiirin engebeli arazisi üzerinde, ‘anlam’a ilişkin çağdaş bir patika açılmıştır.”⁴²

İlginc Teklifler

Necatigil’in sadece yaptıkları veya yazdıkları değil teklifleri de önemli. Ona göre, bugün bile tamamen ihmal ettiğimiz tasavvufi hikâyeler, menkıbeler bilhassa radyo oyunları için mükemmel kaynak. Fakat o hazine den de yeterince yararlanamıyoruz. Hatta bugün için söylemek gerekirse fantastik sinema için de bu hikâyelerin eşsiz bir değeri var.

Evliya menkıbelerinden nasıl ve niçin yararlanılması gerektiğini de anlatmış Necatigil:

“Radyo oyunu için en iyi konu tasavvuf edebiyatı. Bir derviş alacaksınız. Mesela Abdal Musa, Eşrefoğlu Rumi. Harikulade oyun çıkar. Kerametleri ile modern radyo oyunu çıkar. O hayaller hep alegorik, sembolik. Yalın gerçekle radyo oyunu yavan olur... Evliya menkıbelerinden çok verimli konular bulmak mümkün. Zatı’yi çok severim. Çavuşoğlu Letaif’ini bastırmiş. Çizmecilik, genç şairlere yol göstermesi. Ama bunu yapmak için 16. Asır kitaplarını okumalı. Bir şey yerine yerleştirilmezse açık verir, sırttır.”⁴³

Anahtar cümle bu: “*Bir şey yerine yerleştirilmezse açık verir, sırttır.*” Necatigil’in de dediği gibi divan şiirinin bu yararlanma ancak o yüzyılların derin okumalarını yapmakla mümkün. Peki, bugünün sanatçısı bunu başarabilecek yetkinliğe sahip mi? Hiç sanmıyorum! İmparatorluktan Cumhuriyet’e geçiş nesli aldıkları eğitimle bunu başarabiliyordu. Bugünkü

41 *Düzyazılar II*, s. 101.

42 Hasan Akay, *Kare-Deniz, Behçet Necatigil’in Şiiri Üzerine*, 3-F Yay., s. 66.

43 Necatigil, *Bütün Eserleri*, YKY., 2013, s. 178.

eğitim seviyesiyle veya ilgisiyle Necatigil'in bahsettiği okumaları yapmak için bambaşka bir eğitim seferberliği gerekiyor kanaatindeyim.

Necatigil Soyadı ve Şair Necâtî

Necatigil'in, divan şairi Necatî'yi çok sevdiği için Necatigil soyadını aldığı tekrarlanır durur. Söyleşilerinden bu meseleyi çözmeye çalıştım, aslında durum pek de öyle değil. Necatigil'e "dünden bugünden en sevdiğiniz şairler kimlerdir, diye 7 Aralık 1962 tarihli *Tercüman*'daki bir röportajında sorulmuş; eskilerden sadece Bâkî var..."⁴⁴ Bir başka sefer şöyle cevap veriyor: Bakî, Nedim."⁴⁵

Bir şiirinde de görürüz zaten bu durumu:

*Baki geldi aklıma
Bakiden sonra Nedim
Gül deyince bülbül,
Gece Leylâ deyince.*⁴⁶

Soyadı kanunu olmadığı zamanlarda insanlar ikinci isim olarak babalarının adlarını taşırdı. Eğer isminiz Mehmet, baba adınız da Şakir ise sizin taşıdığınız ad Mehmet Şakir olurdu. Necatigil'de de durum bu. Babasının adı Necatî olduğu için böyle bir soyadı aldığını ve daha sonra bu ada -gil ekini ilave ettiğini söylüyor:

İlk şiirinde Behçet Necatî ismini kullanmış. "Sonra buna bir -gil ekledim." diyor. "O zaman şair Necatî ile bir soy yakınlığınız yok!" deyince şöyle söylüyor: "Sonra bir de divan şairi Necatî beni çok düşündürdü. Bir köle imiş Necatî, zamanla kendini yetiştirmiş. Divan şiirinin büyükleri arasına girmiş. Ben de şiirde hayatın kölesiyim. Sonra Necatî gibi, çocukluğumda bir süre Kastamonu'da. Babam da Kastamonulu."⁴⁷

Onun *Beyler* adını taşıyan kitabına Necâtî'den aldığı bir beyti epigraf yapması bu beyitteki *Beyler* hitabının, Necatigil'in *beyleri* ile ilgisinden olmalı.

*Acaba böyle m'olur dünyede hep bû beyler
Fâriğiz edemeyiz kimseye tâpû beyler.*⁴⁸

44 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II*, YKY., İstanbul 2006, s. 35.

45 *age.*, s. 42.

46 Behçet Necatigil, *Şiirler*, YKY., s. 449.

47 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II*, s. 128.

48 Behçet Necatigil, *Şiirler*, YKY., s. 338.

Sonuç yerine: Elias Canetti, peygamberî bir rol verdiği yazarın sorumluluklarını, insanlığın yazgısıyla örtüştürür. Canetti’ye göre yazar, insandan insana giden yolları açık tutması gereken kişidir. Onun yazarı “ben gerçekten yazar olsaydım savaşları engelleyebilirdim” diyen bir yazardır.⁴⁹ Bu yazar insanlığı kurtarmanın peşindedir, kendini değil ve bu yazar için başarı sadece bir körlüktür: “Gerek başarı umudu, gerek başarının kendisi insanın ufkunun daralmasına yol açar.”⁵⁰

Necatigil’in tıpkı böylesine bir körlüğe düşmeden, yani kişisel başarı mitine kapılmadan insanlığa bir uyarı çığılığı olmayı yeğlediği anlaşılıyor. “Genişliğe Övgü” şiirinde “*şu eğreti dünyada ölümün varlığını bildiği halde onu hiçe sayan*” insana seslenmeyi yeğler, divan şairi Mesihî’den bir alıntıyla:

*Güzel demiş diyen şair, Mesihî:
“Kim bilir ol bir bahara kim ölüp kim kala sağ”
Bu can bize temelli verilmedi,
Alır bir gün yalan dünya.*

*Belli mi yarına çıkacağımız,
Nerde kaldı sonraki baharlar
Der de yine şaşmaz bildiğinden
Şu eğreti yerde nice insanlar*

“Lirizmin ilk şartı hüzündür, ıstıraptır. Neşeli kaç şair bulabilirsiniz, bırakın dünya edebiyatlarını, kendi edebiyatımızda. Yunus’un ağırlığı, Bakî’nin ağırlığı. Nedim bile mahzun bir şair. Nedim bir bülbülü şeydâ değildir. Bunların sebebi nedir? Tedavi kliniğinden geçmemiş, acıları o şairlerin bağrılarından ve ordan, böyle bir masadan bir örtüyü hızla çeker gibi günümüz şiirine kadar gelişindedir.”⁵¹

Demek ki acıları, bir kutsal miras gibi nesillere devreden o bağrılara yaslanmadan kurulan şiirler, sadece yazarın bir fısıltısı olarak kalacak ama tarihsel derinliğe inmediği ve o ezeli mirası devşiremediği için insanın, insanlığın büyük çığılığı hâline dönüşemeyecek!

49 Elias Canetti, *Sözcüklerin Bilinci*, (Çev: Ahmet Cemal), Sel Yay., İstanbul 2015, 300.

50 *age.*, s. 307.

51 Behçet Necatigil, *Bütün Yapıtları, Düzyazılar II*, YKY., İstanbul 2006, s. 133.